

Māori

join
the
fight

Kano ārai
matepukupuku
waha whare
tangata

HE PĀRONGO MĀ NGĀ KŌTIRO, NGĀ TAMĀHINE
ME Ō RĀTOU WHĀNAU

www.cervicalcervaccine.govt.nz

RĀRANGI UPOKO

Ko wai te hunga e tika ana kia whiwhi i te kano ārai matepukupuku waha whare tangata?	5
He aha te matepukupuku waha whare tangata?	5
He aha ngā take ka pā ai te matepukupuku ki te waha o te whare tangata?	6
Pēhea te mahi o te kano ārai matepukupuku?.....	6
He aha te take mō te whakatō i te kano ārai matepukupuku?	6
He aha te take ka tukuna ai te kano ārai matepukupuku ki ngā kōtiro 12 ngā tau, pakeke ake?	7
Pēhea te tuku i te kano ārai matepukupuku?	8
Pēhea te kaha o te kano ārai matepukupuku?	8
Pēhea te roa o te kaha o te kano ārai matepukupuku?	8
He pānga kino i te kano ārai matepukupuku?	8
Ko wai mā te hunga kāore kē nei e tika kia whāngaia ki te kano ārai mate?.....	9
Me pēhea e taea e taku tamāhine te kano ārai mate?	9
Mēnā kua werohia kētia te kōtiro ki te kano ārai matepukupuku, me haere anō ia kia okoia te waha o te whare tangata?	10
Te kano ārai matepukupuku ki te waha o te whare tangata me te National Immunisation Register	10

Ka tiakina pea ngā kōtiro me ngā taitamāhine i ēnei rā i ngā take auau o te mate pukupuku waha whare tangata.

Ka taea noatia te kano ārai matepukupuku waha whare tangata e ngā tamāhine i whānau mai i waenganui i ngā tau 1990 me 1991, ā, hei te tōmuatanga o te tau 2009, ka āhei ngā kōtiro kei waenganui i te 12 me te 18 tau te pakeke ki ēnei ratonga.

Ko wai te hunga e tika ana kia whiwhi i te kano ārai matepukupuku waha whare tangata?

- Ka taea e ngā kōtiro me ngā tamāhine kei waenganui i te 12 me te 18 tau te pakeke te kano ārai mate, KORE UTU.
- Atu i te rā 1 o Mahuru i te tau 2008, ka āhei ngā tamāhine i whānau mai i ngā tau 1990 me 1991, te tiki kano ārai mate mai tō rātou rata, tapua, whare haumanu hoki.
- Ā te tau 2009, ka āhei te nuinga o ngā kōtiro me ngā tamāhine kei waenganui i te 12 me te 18 tau te pakeke ki te whiwhi i te kano ārai mate i ō rātou kura.

He aha te matepukupuku waha whare tangata?

- Ka pā te matepukupuku waha whare tangata ki te waha o te whare tangata. Ko te waha te taha whakararo o te whare tangata ka hono ki te tara.

-
-
- Ka pā mai te matepukupuku waha whare tangata, i te tipu o ngā pūtau rerekē ki te waha o te whare tangata.

He aha ngā take ka pā ai te matepukupuku ki te waha o te whare tangata?

- Ko te human papillomavirus (HPV) te pūtake o te matepukupuku ki te waha o te whare tangata. Hōrapa ai tēnei momo wheori te HPV mā te mahi ai. E 80 ōrau o ngā tāngata ka pāngia e te HPV.
- Ko te nuinga o ngā momo HPV, ka haere mai, ka haere atu. Heoi, kei reira ētahi momo o te HPV ka huri i te āhua o ngā pūtau i te waha o te whare tangata, ā, mā reira wātea ai te tūpono tipu mai pea o te matepukupuku ā ngā tau kei te tū.

Pēhea te mahi o te kano ārai matepukupuku?

Ka āki te kano ārai matepukupuku i te tinana kia mahi mai i āna ake āraitanga ki ngā momo HPV ka hua mai te nuinga o ngā matepukupuku ki te waha o te whare tangata.

He aha te take mō te whakatō i te kano ārai matepukupuku?

- Neke atu i te 99% o ngā matepukupuku ki te whare tangata, ka ahu mai i te HPV.
 - Ia tau, āwhiwahi 160 ngā wāhine o Aotearoa ka pāngia e te matepukupuku ki te waha o te whare tangata; e 60 ka mate.
 - Mā te whakatō i te kano ārai matepukupuku i te wā e taitamāhine tonu ana, ka iti iho te tūpono pā o te matepukupuku ki te waha o te whare tangata inā wāhine, pakeke, haere ake.
 - Ko te kōrero mō te pae tawhiti, neke atu i te 30 ngā wāhine kāore e mate ia tau.
-
-

He aha te take ka tukuna ai te kano ārai matepukupuku ki ngā kōtiro 12 ngā tau, pakeke ake?

- Ka aukati te kano i te mate HPV, ehara i te matepukupuku ki te waha o te whare tangata
- E whiwhi ai ngā tamāhine ki te ārai pai rawa atu, me whakatō te kano ārai matepukupuku i mua i te hāngai mai o te HPV, arā, hei mua o te tīmata a te kōtiro ki ngā mahi ai.
- Hāunga te mea kāore anō tō tamāhine kia tīmata ki te ai, ki te whakatōngia te kano ārai matepukupuku i nāianei, ka iti iho te tūpono pā mai o te matepukupuku ki te waha o te whare tangata ā ngā rā kei te tū.

Pēhea te tuku i te kano ārai matepukupuku?

Ka hoatu te kano ārai mate mā ngā werohanga ki te peke o te ringa, i roto i ngā marama e ono.

Pēhea te kaha o te kano ārai matepukupuku?

- Ka pēhi te kano ārai matepukupuku i ngā momo o te HPV, arā, te ahunga mai o te matepukupuku ki te waha o te whare tangata (momo 16 me 18), tae atu ki ngā tona ka tipu i te tara.
- Tino kaha ki te ārai i aua momo o te HPV me ngā mate tērā ka pā ki ngā tamāhine.
- Ka taea e te kano ārai matepukupuku ngā momo o te HPV te pare hei mua i te pānga.
- He pai tonu kia whiwhi ngā tamāhine kua tīmata te ai ki te kano ārai matepukupuku, i te mea kāore pea rātou kia pāngia ki ngā momo o te HPV ka hua te 70 ōrau o ngā matepukupuku ki te waha o te whare tangata.

Pēhea te roa o te kaha o te kano ārai matepukupuku?

Tatū ki tēnei wā, e ai ki ngā rangahau, e rima tau te kaha o te kano ārai i te HPV; ko te whakapae, tērā pea he roa atu te wā.

He pānga kino i te kano ārai matepukupuku?

- E ai ki ngā whakamātautau korahi, kāore he pānga kino i te kano ārai mate.
- Heoi, mō ētahi tāngata ruarua noa, ka wherowhero te kiri, ka mamae, ka pupuhi te wāhi i werohia ai, tae atu ki te kirikā.
- Ruarua noa ngā tāngata ka tino hē nei; me kī, i te nuinga o te wā, ka puta tēnei āhuatanga i roto i te tekau meneti ki te werohanga.
- Kī te pēnei, ka taea e te rongoā te whakapai. Koinei te take ka tonoa koe kia noho mō te 20 meneti ā muri te werohanga.

Ko wai mā te hunga kāore kē nei e tika kia whāngaia ki te kano ārai mate?

- Ko te hunga ahakoa ko wai kua tino pāngia e te mate taumaha (te pā whakarere, te ohonga kino rānei) i te rēwena, i tētahi atu o ngā matū o te kano ārai rānei.*

Me pēhea e taea e taku tamāhine te kano ārai mate?

- Atu i te tau 2009, ka āhei ngā kōtiro i te kura, kei waenganui i te 12 me te 18 tau te pakeke, te tono i ō rātou kura mō ētahi whakamārama mō te hōtaka ārai matepukupuku.
- He puka whakaae tētahi o ngā pārongo, me haina e te matua, ka whakahoki.
- Kāore e hoatuna te kano ārai mate ki tō tamāhine mēnā kāore anō kia haina te puka.
- Ka āhei ngā tamāhine 16 ngā tau neke atu rānei te pakeke, te whakaae atu kia werohia ki te kano ārai matepukupuku i te kura, heoi, me haina me whakahoki tonu e rātou te puka whakaae.
- Mō ngā kōtiro kua mutu te kura (kāore rānei koe i te hiahia kia werohia ki te kura), ka āhei ki te kano ārai matepukupuku i te rata, tapua, whare haumanu hoki; kāore he utu.

Mēnā kua werohia kētia te kōtiro ki te kano ārai matepukupuku, me haere anō ia kia okoia te waha o te whare tangata?

Ae. Kāore te kano ārai mate e rauhi i ngā momo HPV katoa e puta ai te mate waha whare tangata. Mēnā kua ai te wahine, me haere a ia kia okoia te waha o tōna whare tangata ia toru tau, i waenganui i ngā tau 20 me te 70.

Te kano ārai matepukupuku ki te waha o te whare tangata me te National Immunisation Register

- Ka hopukina ia whakatōnga o te kano ārai matepukupuku (HPV) ki te National Immunisation Register (NIR), kia pai ai te tuku pānui ki te hunga kāore anō kia oti te tuku.
- Ka tātaria ngā pārongo mēnā kei te heke ngā matepukupuku ki te waha o te whare tangata nā te hōtaka whakatō kano ārai matepukupuku, kāo rānei.
- Ki te kore e whakaae tētahi tamāhine, ōna pakeke rānei kia hopukina āna kōrero ki te NIR, he uaua te whakapā ki a rātou mō ngā werohanga i wareware.
- Heoi, ka taea tonu e ngā tamāhine kihai i pīrangī kia mau ā rātou kōrero ki te NIR te whiwhi kano ārai HPV.

Ka taea ngā whakamārama i whea?

Mō te roanga atu o ngā whakamārama mō te kano ārai mate kore utu, kōrero ki tō rata, tō tapua, tō whare haumanu rānei, haere rānei ki www.cervicalcancervaccine.govt.nz, waea rānei ki 0800 IMMUNE (0800 466 863).

Ka taea ngā pārongo mō te Hōtaka Tātari Waha Whare Tangata ā-Motu me te okoi waha whare tangata i te paetukutuku a te National Screening Unit www.nsu.govt.nz

Local contact details

*He rongoā whakarite ā-puka tākuta te kano ārai i te mate pukupuku o te waha whare tangata. Kōrero ki tō nēhi ki tō tākuta rānei mō ngā painga me ngā mōreareatanga, mō tō āhei hoki ki tēnei rongoā.